

Sosyal Risk Altındaki Çocuklar İçin Sosyal Hizmetler: 2000 Sonrasına İlişkin Bir Değerlendirme

PINAR AKKUŞ*

Özet

Bu yazıda, çocukları risklerden koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin önemini vurgulama amacı güdülmüştür. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin hayata geçirilmesi açısından büyük öneme sahip olan çocuk ve gençlik merkezleri, toplum merkezleri ile aile danışma merkezleri, 2000-2010 yılları arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (eski adıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) bünyesinde hizmet vermiştir. Bu hizmetlerin dönemsel projeler üzerinden hayata geçirildiği ve işleyişte bir istikrar yakalanamadığı görülmektedir. Kuruluşlardaki altyapı (bina sayısı ve fiziksel şartlar, personel sayısı ve niteliği) yetersizliğinin yanı sıra sağlıklı bir izleme-değerlendirme sisteminin kurulamaması, çocuk merkezli çalışmaların hayata geçirilememesine neden olmuştur. Koruyucu ve önleyici çalışmaları yeterince gerçekleştiremediği düşünülen bu kuruluşlar, 2010 yılı sonrasında kapatılmış; yerini bu merkezlerin işlevlerini aynı çatı altında ve daha kapsamlı bir şekilde yerine getireceği ifade edilen Sosyal Hizmet Merkezi isimli kuruluşlara bırakmıştır. Ancak, bu dönüşümün ardından da söz konusu problemler yaşanmaya devam etmiştir.

Çalışmada, 2000 sonrasındaki deneyimler üzerinden Türkiye'deki çocuk koruma sistemine dair bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu bağlamda kuruluşların altyapı sorunları çözülmeden, çocuk merkezli çalışmalar ortaya konamayacağı noktasından hareket edilmektedir. Sorunların sistematik-eleştirel bir izleme-değerlendirme süreciyle tespit edilebileceği vurgulanmaktadır. Bir diğer önemli vurgu noktası ise, sosyal hizmetlerin proje mantığından uzak, devletin sorumluluğunda bir kamu hizmeti olarak sunulması gerektiğidir. Dolayısıyla bu yazıda, geçmişteki deneyimlerin eleştirel analizinin sistemi iyileştirmede işlevsel olacağı ve projeci yaklaşımın terk edilmesi gerektiği fikri öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, sosyal risk, sosyal hizmet, koruyucu ve önleyici hizmetler

Abstract

This study aims to emphasize the importance of preventive and protective social services for children facing risks. Children and youth centers, community centers and family counseling centers, which play a very important role in carrying out preventive and protective social services, were run by the Ministry of Family and Social Policies (previously the Social Services and Child Protection Agency) between 2000 and 2010. These services were provided through intermittent projects, and there was a failure to establish stability and continuity in their operation. In addition to infrastructural problems faced by the organizations (the number and physical conditions of the buildings, the number and qualifications of the personnel), failure to establish a functioning system of monitoring and assessment hampered children-oriented social works. These organizations, which were considered to have failed to provide a sufficient level of preventive and protective services, were closed down after 2010, and replaced by organizations called Social Services Centers, which aimed to carry out the functions of now defunct organizations under the same roof, in a more comprehensive manner. However, the problems mentioned continued to exist after this transformation.

This study aims to provide an assessment of child protection system in Turkey, with a particular focus on the post-2000 experience. In this context, a basic premise is that solving the infrastructural problems of the organizations involved is a prerequisite for providing effective children-oriented services. A systematic and critical process of monitoring and assessment should be established to identify problems. Another important point is that social services should be seen as public services the state is under an obligation to provide, not as short-term projects. Therefore, this paper argues that a critical analysis of past experiences would play an important role in improving the system, and the project-oriented approach should be abandoned.

Keywords: Children, social risk, social services, protective and preventive services

Giriş

Türkiye’de çocuk koruma sistemi üzerine gerçekleştirilen güncel tartışmalarda ihmal/istismar ve suç mağduru çocukların psiko-sosyal anlamda desteklenmeleri gerektiği vurgusu göze çarpmakta, bu alanda hizmet veren kuruluşların sayısında artış görülmektedir. Bu konudaki farkındalık artışı sevindirici olmakla birlikte, çocuk koruma sisteminin işleyişinde egemen anlayışın, uygulamada çok temel sorunlara yol açtığı belirtilmelidir. Türkiye’de çocuk koruma sisteminin odağında yer alan anlayış kısaca, çocukların

ihmal/istismar ve suça sürüklenmelerini önleyici mekanizmalara gereken önem verilmeden, ihmal/istismar ve suça sürüklenme konuları ortaya çıktıktan sonra müdahale etmeye çalışmak olarak tanımlanabilir. Çocuklara yönelik risklerin önlenmesi yoksulluk ve yoksunluğu ortadan kaldıracak sosyal politikaların hayata geçirilmesiyle mümkün olabilir. Bu noktada dezavantajlı bireylerin/ailelerin karşılaştıkları sorunlara mikro düzeyde çözüm üretilmesi yeterli gelmemekte, çocuk koruma sisteminin geliştirilmesine/ iyileştirilmesine ve sosyal adaletin sağlanmasına yönelik politika üretilmesi gerekmektedir. Bu noktada devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma görevi hatırlatılmalıdır (T.C. Anayasası, madde 41). Sosyal politikaları değiştirip dönüştürme çabası bağlamında, çocukların desteğe ihtiyaç duyduklarında kolayca erişebilecekleri ve aynı zamanda çocukların riskli durumlarla karşılaşmalarını önleyici faaliyetlerin yürütülebileceği toplum temelli ve özellikle gündüzlü hizmetler konusunda ısrarcı olunması gerekmektedir. Çocukların, her koşulda, dinlenme-eğlence etkinliklerinde bulunabileceği, kültürel ve sanatsal yaşama katılabilecekleri merkezlere erişim haklarının hayata geçirilmesi gerektiği unutulmamalıdır (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, madde 31).

Özellikle dezavantajlı gençlerin içinde yaşadıkları mahallelerde kurulacak toplum ya da gençlik merkezleri, çocukların/gençlerin kamusal alanda var olma, topluma katılım sağlama ve sosyal dışlanma ile mücadele süreçlerinde önemli yapılar olarak belirtilmektedir (Nemutlu ve Kurtaran, 2012, s. 31). Bu merkezler, aynı zamanda çocukları/gençleri zararlı alışkanlıklardan koruyan sosyal ve eğitsel faaliyetlerin yürütüldüğü mekânlar olmaları açısından çocuk koruma sisteminin ayrılmaz parçaları olarak kodlanmalıdır (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu, 2008, s. 297, 301). Bugün Türkiye’de özellikle ekonomik ve sosyal yoksulluk/yoksunluk, iç ve dış göç gibi büyük sorunlar ile baş etmeye çalışan yüksek derecede riskli olarak tanımlanan bölgelerde dahi, çocuk koruma alanından sorumlu birinci sıradaki kurum olarak tanımlanmış Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na (ASPB) bağlı bu tarz kuruluşların hizmet vermediği görülmektedir.

Bu yazı Türkiye’de 2000-2010 arası dönemde ASPB¹(eski adı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu/SHÇEK) bünyesinde sosyal risk altındaki çocukları korumak ve onlara yönelebilecek riskleri önlemek için hayata geçirilmiş gündüzlü hizmetlerin önemini vurgulamak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu nedenle yazıda, başta çocuk ve gençlik merkezleri olmak üzere

1 2011 yılında çıkarılan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılmış, yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.

toplum merkezi, aile danışma merkezi gibi kuruluşlar aracılığıyla sunulmuş gündüzlü hizmetler kapsamında yaşanan değişim ve dönüşümün ele alınması hedeflenmiştir. Çocuk koruma sistemi içerisinde yer alan aile yanında bakım, evlat edinme-koruyucu aile hizmetleri ile yurt, yuva, yetiştirme yurdu, sevgi evi, çocuk evi gibi ebeveyn bakımından yoksun çocukların bakımına odaklanan kuruluşlar yazının kapsamı dışında bırakılmıştır. Suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların rehabilitasyonundan sorumlu yatılı hizmetlere ise, konuyu bütünlüklü bir şekilde anlatabilmek amacıyla sınırlı bir şekilde değinilmiştir. Risk altındaki çocuklara sunulan hizmetlerdeki değişim/dönüşümün, çocuk koruma sisteminde hayata geçirilen politikaları analiz etmek açısından oldukça önemli bir noktada durduğu düşünülmektedir. Yazı kapsamında ele alınan örnekler söz konusu değişim/dönüşümün başladığı il olarak nitelendirebileceğimiz İstanbul üzerinden verilmektedir. Yazarın İstanbul ilindeki ASPB bünyesindeki kuruluşlarda çalışma deneyiminin², dolaşımıyla uygulama alanına tanidik olma durumunun, analiz sürecinde kolaylık sağladığı yazının başında belirtilmelidir.

Türkiye’de Risk Altındaki Çocuklara Sunulan Sosyal Hizmetler: 2000-2010 Dönemi ve “Yeni Hizmet Modeli”

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayarak günümüzde de süren iç göç ve çarpık kentleşme sorunları başka sosyal sorunların oluşmasına yol açmaktadır. Sokakta çalıştırılan ve yaşayan çocuklar sorununun kamuoyundaki görünürlüğü 1990’lı yıllara gelindiğinde artmaya başlamıştır. Bu görünürlüğün ardından, özellikle yoksul ve göç eden ailelere mensup çocuklar, “sosyal risk” altındaki çocuklar olarak tanımlanmaya başlamıştır. Sokakta yaşama ve çalıştırılma sorununun çözümüne yönelik adımların bu yıllarda atılmaya başladığı görülmektedir. 1990 yılında faaliyete girmiş İstanbul Çocuk Misafirhanesi, bu alandaki ilk kuruluş olarak gösterilebilir. Misafirhane çeşitli nedenlerle evden kaçan veya sokağa terk edilen ve her türlü tehlikeye maruz kalan 7-18 yaş kız ve erkek çocuklarının korunması amacıyla hizmete açılmıştır. SHÇEK, Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında imzalanan iş birliği protokolü çerçevesinde sunulan hizmetin çeşitli nedenlerle başarıya ulaşamadığı belirtilmiştir (Güneş ve Kalaycı, 2004, s. 11). 2000’lere gelindiğinde çocukların sokakta yaşama ve çalıştırılma sorununa daha sis-

- 2 Yazar, 2005-2011 yılları arasında İstanbul ilinde ASPB’ye (eski adı ile SHÇEK) bağlı çocuk ve gençlik merkezlerinde, kadın konukevi, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezinde Sosyolog unvanı ile görev yapmıştır. “Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi” kapsamında faaliyet göstermiş Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi’nde 2005-2008 yılları arasında mesleki çalışmalar yürütmüştür.

temli bir şekilde yaklaşılması gerektiği sonucuna varılmış ve bu çocukları risklerden koruma hedefi ile çocuk ve gençlik merkezlerinin (ÇOGEM) kuruluşu gündeme gelmiştir. Bu amaçla ilk ÇOGEM'in 1997 yılında kurulduğu görülmektedir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2010a, s. 466). 2001 yılında çıkarılan Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği'nin (SHÇEK, 2001, madde 2) ardından sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukları/gençleri risklerden korumak, temel gereksinimlerini gidermelerine yardımcı olmak, gerektiğinde geçici olarak barınmalarını sağlamak için her türlü sosyal hizmet müdahalesi ve rehabilite edici mesleki çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla ÇOGEM'lerin sayısında artış olmuştur.

Göçün ve nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu İstanbul ili, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların korunmasına yönelik çalışmalarda öncü olmuştur. Ancak, bu alandaki çalışmaların proje temelli olduğu belirtilmelidir. Örneğin, ÇOGEM'ler, İstanbul Valiliği'nin, 2000 yılında çıkardığı bir güvenlik kararıyla (Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Suretiyle Kamu Esenliğinin Sağlanması İle İlgili Güvenlik Kararı), "Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi" ile "İstanbul İlinde Ticari Cinsel Sömürüye Maruz Kalan Kız Çocuklarının Korunması Projesi" kapsamında hizmet vermeye başlamıştır. Projeler üzerine kurulmuş bu sistem, "Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli" olarak adlandırılmış, 2005 yılı itibarıyla İstanbul ili dışında 7 ilde³ öncelikli olmak üzere ülke çapında hayata geçirilmesi planlanmıştır (Başbakanlık, 2005). Yazının çıkış noktasını da oluşturan bu model, proje mantığı ile yapılandırılmış pek çok çalışma gibi sürdürülemez uygulamadan kaldırılmış olsa da, bu kapsamdaki deneyimlerin eleştirel analizinin var olan sistemi iyileştirmede işlevsel olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla burada modelin kullanılabilmesi ancak, projeci yaklaşımın terk edilmesi gerektiği ana fikri üzerinden hareket edilecektir. Bu amaçla, yazıda öncelikle 2000-2010 yılları arasında çocukları sosyal risklerden koruma ve risk altındaki çocukların rehabilitasyonunu sağlama işlevini yerine getirmek amacıyla "Yeni Hizmet Modeli" kapsamında faaliyet gösteren ÇOGEM'lerin, ardından da kısaca toplum merkezleri ile aile danışma merkezlerinin işleyişine değinilmeye çalışılacaktır. Bunu, 2010 sonrasında söz konusu merkezlerin kapatılarak, bu merkezlerdeki işlevlerin tek çatı altında toplanmasını hedefleyen ve "Hizmet Dönüşümü" adı altında hayata geçirilmeye çalışılan sürecin değerlendirmesi izleyecektir. Son olarak 2000 sonrasında yaşanmış değişim/dönüşüm üzerinden çocuk koruma sisteminin iyileştirilmesine yönelik temel öneriler dile getirilmeye çalışılacaktır.

3 Bu iller, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Adana, Mersin, Bursa, Antalya olarak belirlenmiştir.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM)

Bu merkezlerde 7-18+ yaş çocuk ve gençlere yatılı ve gündüzlü olarak hizmet verilmiş, az sayıda ÇOGEM’de ise hem yatılı hem de gündüzlü hizmet üretilmiştir. Yatılı ÇOGEM’ler, evlerinden uzaklaşan, sokakta yaşayan, madde kullanımı olan çocukların bakımı ve rehabilitasyonuna odaklanırken, gündüzlü ÇOGEM’ler ağırlıklı olarak sokakta çalıştırılan ve sosyal risk altında olduğu düşünülen çocuklara yönelik çalışmalar yürütmüştür. ÇOGEM’lerin işleyişi, çocukların merkezin sunduğu her türlü hizmetten kendi istekleriyle yararlanmalarına ve ayrılmalarına olanak sağlayan “Açık Kapı Sistemi” olarak adlandırılan prensip üzerine kurulmuştur (SHÇEK, 2001, madde 4). “Yeni Hizmet Modeli” çerçevesinde hizmet üretmiş ÇOGEM’lerin işleyişi, özetle aşağıdaki temel aşamalar üzerinden açıklanabilir:

1. Tespit:

Yeni Hizmet Modeli’nde meslek elemanlarının (sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı vb.) aktif rol oynadığı, 7 gün 24 saat prensibi ile kurgulanmış gezici (mobil) ekipler tarafından “sokak çalışması” olarak adlandırılmış çalışmalar yürütülmüştür. Bu çerçevede sokakta yaşadığı/çalıştırıldığı tespit edilen çocuklar mobil ekiplerce korunma altına alınarak ilk adım istasyonlarına (gece barınağı, gözlem evi) getirilmişlerdir. Bu ekiplerde aynı zamanda çocuk büro amirliği tarafından görevlendirilen “çocuk polisleri” de görev yapmıştır.

2. İlk Müdahale:

Sokak çalışması sonucunda sokakta yaşadığı tespit edilen çocuklar gece barınağına, sokakta çalıştırıldığı tespit edilenlerse gözlem evine getirilmiş ve burada çocuk ve mümkünse aileyle ilk görüşmeler yapılmıştır. Çocukların acil tıbbi müdahaleleri veya temel ihtiyaçları bu kuruluşlarda karşılanmıştır. Görüldüğü üzere sokakta yaşama ve çalıştırılma problemi ayrı merkezlerde ele alınmıştır. Bu kuruluşlara giriş yapan çocukların tüm kimlik ve adres bilgileri bir veri bankasına kaydedilmiş ve aynı zamanda çocuğun muhafaza altına alındığı İlçe Emniyet Müdürlüğü’ne bildirilmiştir.

3. Rehabilitasyon ve Toplumla Çalışma:

Sokakta Yaşayan Çocuklar: Bu çocuklara yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak sokak çalışması ve yatılı bakım kapsamında gerçekleştirilmiştir. Ailesine döndürülemeyen çocuklar kendilerine uygun kuruluşlara yönlendirilene kadar gece barınağında kalmışlardır. Madde bağımlılığı, fiziksel veya ruhsal sorunları olduğu tespit edilenlerse tedavi edilmek üzere Sağlık Bakanlığı kuruluşlarına yönlendirilmişlerdir. Ailesine döndürülemeyen çocuklar gece barınağında kaldıkları süre içerisinde gözlemlenmiş, rehabilitasyon aşı-

masına hazır olduğu düşünölen çocuklar bu amaçla yapılandırılmış yatılı ÇOGEM'lere (ikinci adım istasyonlar) yönlendirilmiştir. Bu aşamada çocuğun gece barınağında kalma konusunda bir istikrar yakalaması, eğer bir sağlık kuruluşuna yönlendirildi ise tedavi sürecinin tamamlanması, ikinci adım istasyonlarına geçiş aşamasının ölçütleri olarak tanımlanmıştır. Gece barınağından veya ikinci adım istasyonundan haber vermeden ayrılan, belli bir süre sokakta yaşamaya devam eden çocuklar ise barınağa tekrar giriş yaptıklarında değerlendirme aşamaları en baştan başlatılmıştır. Bu noktada Açık Kapı Sistemi'nin işleyiş prensibine dayanarak söz konusu hizmetten yararlanmada çocuğun/gencin kendi isteğinin birincil faktör olduğu hatırlatılmalıdır. ASPB bünyesindeki erkek çocuklara yönelik hizmet sunan bazı kuruluşlarda⁴ bu sistemin halen işlediğı bilinmektedir.

Sokakta Çalıştırılan Çocuklar: Bu çocuklar için öncelik, gözlem evinde ön incelemelerin yapılması ve acilen aileleriyle bağlantı kurulması olmuştur. Bu kuruluşlarda temel amaç çocuğun barınma hizmeti alması değil, ilk müdahale kapsamında ailesinin kuruluşa davet edilmesi, ilk görüşmenin yapılması ve sonrasında aileye teslimlerinin sağlanmasıdır. Bu aşamada ailelere çocuğun sokakta çalışmasının riskleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bu ilk temastan sonra aileye ev ziyaretleri gerçekleştirilerek çocukların/ailelerin durum ve özelliklerine uygun psikolojik/sosyal/ekonomik desteklerin sunulması yönünde adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar yürütölürken çocuklar, merkez bünyesinde her türlü sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklere katılabılmış, aileler de merkezin sunduğu danışmanlık, eğitim vb. sosyal hizmet programından faydalanabilmışlerdir. Sokakta çalıştırılan çocuklar, merkeze giriş yaptıklarında bir veri tabanına kaydedilmiş ve ikinci kez aynı nedenle gelmeleri durumunda aileler hakkında işlemler başlatılmıştır. Bu işlemlerden ilki Kabahatler Kanunu kapsamında verilen para cezası, ikincisi ise sorunun para cezası ile çözülemeyeceğinin anlaşılması halinde çocuğun devlet tarafından korunma altına alınmasıdır.

Risk Önleme Çalışmaları: ÇOGEM'lerin yalnızca sokakta yaşayan ya da çalıştırılan çocuklara yönelik faaliyet göstermediğı, buralarda aynı zamanda önleyici hizmetlerin hayata geçirilmeye çalışıldığı belirtilmişti. Herhangi bir sokak geçmişi bulunmasa da kendilerinin ya da ailelerinin talep etmesi halinde çocuklar, gündüzlü ÇOGEM'deki eğitim, danışmanlık, yemek vb. hizmetlerden faydalanabilmışlerdir. Özellikle yoğun göç alan ve yoksul bölgelerde, bu merkezlerin çocukları risklerden koruyucu işlev gördüğü belirtilmelidir.

4 Bu kuruluşlar 2015 itibari ile Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM) olarak adlandırılmıştır. Ancak, her ÇODEM'de bu sistemin uygulanmadığı, sokakta yaşayan erkek çocuklara hizmet veren bazı kuruluşlarda bu uygulamanın gözlemlendiğı belirtilmelidir.

Gündüzlü ÇOGEM’lerde merkeze gelen her çocuğun kayıt altına alındığı, izlendiği ve merkez ile ilişkisinin güçlendirilmeye çalışıldığı bir süreç söz konusu olmuştur. Bu süreci kısaca özetlemek gerekirse: Gündüzlü ÇOGEM’e kendi isteğiyle gelen çocuk/genç 15 ila 30 gün süren ve “geçici kayıt” olarak adlandırılan süreçte değerlendirmeye alınmıştır. Çocuğun/gençin hangi hizmetlerden yararlanacağına ilişkin ayrıntılı sosyal inceleme raporu hazırlanarak çocuğun/ailesinin yararlanabileceği hizmetler belirlenmiştir. En geç 30 günlük süre içerisinde yapılan yeniden değerlendirmede, çocuğun kaydının kesinleştirilip kesinleştirilmeyeceğine karar verilmiştir. Eğer kaydın kesinleştirilmesine karar verilmişse çocuğa/gençe yaşı, okuduğu okul vb. kıstaslar göz önünde bulundurularak bir harçlık bağlanmıştır. Bu şekilde çocuğun merkezle ilişkisinin sürdürülmesine çalışılmıştır. Çocuğun merkeze gelmeye ara vermesi veya gelmemesi durumlarında kesin kaydı iptal edilmiş ancak, yine Açık Kapı Sistemi gereğince merkezdeki dosyası kapatılmamıştır. Kesin kaydı silinmiş çocuklar merkezin çalışmalarına geri dönmeye karar verdiklerinde hizmetlerden faydalanmaya devam etmişlerdir. Bu yönüyle gündüzlü ÇOGEM’lerin oldukça kapsayıcı olduğu söylenebilir. Bu alandaki deneyimler, çocuklar bazı nedenlerle bir süreliğine “ortadan kaybolsalar” da, herhangi bir sorun yaşadıklarında başvurabilecekleri kuruluşların olduğunu bildiklerinde, en azından kriz durumlarında, buralara başvurabildiklerini göstermiştir.

Toplum Merkezleri ve Aile Danışma Merkezleri

Yeni Hizmet Modeli’nde önleme çalışmaları, toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri desteğiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Toplum merkezleri 2000’li yıllarda özellikle yoğun göç alan, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma sorunlarının yaşandığı bölgelerde karşılaşılan sorunlarla baş edebilmek amacıyla ÇOGEM’lerle birlikte kurulmaya başlanmıştır. Sokakta çalıştırılma/yaşama riski ile karşılaşabilecek çocukların daha sokakla tanışmadan bu hizmet modeli kapsamında değerlendirilmesi, bu şekilde koruyucu ve önleyici hizmetlerin hayata geçirilmesi toplum merkezlerinin en önemli işlevi olarak tanımlanabilir. Bu merkezlerde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile iş birliği çerçevesinde yetişkin, çocuk ve gençlere yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (SHÇEK, 2000). Çocuklara yönelik çalışmaların hem okul öncesini hem de okul dönemini kapsamı, eğitim desteği ile birlikte sosyal-kültürel-sportif etkinliklerin gerçekleştirilmesi, yetişkinlere yönelik bilgi ve bilinç artırıcı eğitim programlarının hayata geçirilmesi, ailelerin karşılaştığı problemlerle baş edebilmek amaçlı danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulması merkezlerin öne çıkan özellikleri olarak sıralanabilir. Yetişkinlere yönelik çalışmaların ağırlıklı olarak kadın merkezli kurgulandı-

ğı, anne-eş rollerini destekleyici ve ekonomik gelir elde etmelerine yarayacak bilgi, beceri ve bilinç kazandırma eğitimlerinin öne çıktığı söylenebilir (ASPB, 2013a, s. 28-32).

Aile danışma merkezlerinde de sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak ailede meydana gelebilecek sorunların giderilmesi, aile bütünlüğünün korunması, parçalanmış ailelerin bireylerine destek sağlanması, evlilik ve anne-babalık konusunda eğitim programları hazırlanması gibi çalışmalar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (TBMM Araştırma Komisyonu, 2005, s. 42).

“Yeni Hizmet Modeli”ne Eleştirel Bakış

“Yeni Hizmet Modeli”ne yöneltilen temel eleştiriler modelin;

- Çocukların sokaklarda neden olabileceği asayiş sorununun çözümüne yönelik hayata geçirilmesi
- Çocuk merkezli bakış açısı üzerine yapılandırılmaması
- Proje bir mantık çerçevesinde uygulanmaya çalışılması olarak özetlenebilir.

İstanbul Valiliği'nin (2000) sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların durumunu ele alan güvenlik kararında, bu çocukların “asayiş ile birlikte can ve mal güvenliğini ihlal ettiği” belirtilmiştir. Bu gerekçe ile bir dizi önlem alma işinden, SHÇEK başta olmak üzere sağlık, eğitim ve emniyet alanlarında faaliyet gösteren bakanlıkların il ve ilçe müdürlükleri sorumlu tutulmuştur. Belediye ve sivil toplum iş birliğine ise özel önem verilmiştir. Güvenlik kararının uygulama planında kurum ve kuruluşların sorumluluklarını ele alan aşağıdaki ifadeler, çocukların sokakta yaşama ve çalıştırılma sorununu hayırsever anlayışa havale eden, sosyal devlet anlayışından uzak genel çerçeveyi bizlere sunduğu için aşağıda birebir alıntılanmıştır:

“Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar ve aileleri; bir sanayi veya ticari kuruluşa (şirkete) veya ilimizde bulunan özel hukuk tüzel kişilerine (dernek veya vakıf) veya hayırseverliği ile tanınmış şahıslara emanet edilecektir. Bu hamilik (koruyucu-gözetici) halkımızın bu konudaki dayanışmasının ve gelecekteki potansiyel tehlikenin-tehdidin algılanmasının bir göstergesi olacaktır. Yardıma muhtaç kişilerin korunması milli kültürümüzde ve geleneğimizde zaten mevcuttur” (İstanbul Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, 2002, s. 14).

Bu ifadelerin, Türkiye'deki sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklar sorununun üst ve orta sınıflar tarafından ciddi bir asayiş meselesi olarak algılandığı ve sorunun hayırseverlere havale edildiği eleştirilerini haklı çıkardığı düşünüle-

mektedir. Benzer eleştirileri yönelten İnal (2014, s. 303, 314), Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli'ni, sorunun asıl özünü görmemek ve göstermemek adına kurgulanmış bir kampanya modeli olarak adlandırmaktadır. Bu model aracılığıyla çocuklara ve ailelerine eğitim, malzeme yardımı, tatil ve eğlence merkezlerine götürme gibi etkinliklerle yoksulluk, gelir adaletsizliği ve umutsuzluk içinde yaşayan çocukların, çocukluk sorununun çözülebileceği propagandası yapılmasını eleştirmektedir.

Başpınar da (2007, s. 67) temelde çocuk koruma sistemi açısından büyük öneme sahip olduğunu düşündüğü bu model üzerinden yaptığı değerlendirmede devletin, bu alandaki hizmetleri, yurttaşlara sunulması gereken asli hizmetler arasında görmemesini eleştirmektedir. Çocukların refahı için sunulması gereken bu hizmetlerin, yurttaşların başka yurttaşlar karşısında korunmasını amaçlayan, kamusal güvenlik gerekçesiyle oluşturulmuş, dönemsel projeler olarak tanımlanmasını ve uygulanmasını yeni-liberal politikalar eşliğinde şekillenen siyasal arka planın günlük yaşamdaki ifadesi olarak tanımlamaktadır.

Bourdieu'nun (2015, s. 311) deyişiyle yeni liberal politikalar, sadece ekonomik ve kültürel sermaye kaynaklarının eşitsiz dağılımının sonuçlarını düzeltmeye çalışmakta ve ortaya "hak eden yoksulların" faydalanabildiği, dini hayırseverliğe benzer türden bir devlet hayırseverliği çıkmaktadır.

Çocuk koruma sisteminin devletin sorumluluğunda, hak temelli ve kurumsal bir perspektif ile ele alınması gerektiği ortadadır. Diğer yandan, var olan sistemin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için eleştirel analizler yapılması ve bu analizlerin sonuçlarına göre hareket edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda, çocuklara yönelik riskleri önleme ve çocukları var olan risklerden koruma iddiasıyla ortaya atılmış Yeni Hizmet Modeli'nde karşılaşılan temel noktalara değinilmeye çalışılacaktır.

Altyapı ve Koordinasyon Eksikliği

Başta kayıp çocuklar olmak üzere mağduriyet yaşayan çocukların sorunlarının ve çözüm önerilerinin saptanması amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu'nun (2010b, s. 62) gerçekleştirdiği saha araştırması, göç olgusunun Türkiye'deki sosyal, ekonomik, kültürel problemlerin kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Kayıp çocuklar sorununu ve çocuklarla ilgili risk faktörlerini 2006-2010 yıllarını temel alarak ele alan bu araştırmanın sonuç raporunda, çocukların göç sonrası adaptasyonunun sağlanması konusunda SHÇEK (o dönemde sosyal hizmetlerden sorumlu olan kurum) ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortak çalışmada bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

Meclis Araştırması Komisyonu (2005, s.131-136) tarafından sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların durumlarına ilişkin hazırlanan raporda da, çocukları sokakta yaşamaya/çalışmaya iten sorunların tespit edilerek önlenmesi ve sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların rehabilitasyonuna ilişkin çalışma yürütmesi gereken kamu kurumlarının ve mevcut politikaların yetersizliği ön plana çıkarılmıştır. Raporda Türkiye’de sosyal risk altındaki çocukların ve ailelerinin hizmet alabileceği ÇOGEM’ler ile toplum merkezlerinin hem sayılarının hem de bu merkezlerde çalışan meslek elemanlarının sayısının ve niteliğinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Yeni Hizmet Modeli kapsamında faaliyet göstermiş risk önleyici kuruluşların sayıları ve niteliklerine bakıldığında ise bu sorunun çözülememiş olduğu görülmektedir. Türkiye’de Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) kapsamında kurulan Çocuk Özel İhtisas Komisyonu tarafından düzenlenen Ön Rapor’da da, genel anlamda Türkiye’deki sosyal hizmetlerin, özelde ise çocuk koruma hizmetlerinin yerel düzeyde yeterli örgütlenmeye sahip olmadığı belirtilmiştir (Acar, 2012, s. 35). Şubat 2010 itibarıyla tüm Türkiye’de 38 ÇOGEM ve bu merkezlere bağlı 6 Gözlemevi bulunduğu, buralarda 8.756 kayıtlı çocuk ve gence hizmet verilmiş olduğu görülmektedir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2010a, s. 466). 2012’ye gelindiğinde gündüzlü ÇOGEM’lerin sayısının 29’a düştüğü (ASPB, 2012), 2013 itibarı ile gündüzlü tüm ÇOGEM’lerin kapatıldığı, 9 yatılı ÇOGEM’in faaliyetine devam ettiği görülmektedir (ASPB, 2013b; ASPB, 2013c, s. 58). 2005 yılında 34 olan aile danışma merkezi sayısının 2010 yılında 48’e; 2005 yılında 63 olan toplum merkezi sayısının ise 2010 yılında 85’e çıktığı görülmektedir (SHÇEK, 2010a; SHÇEK, 2010b). Yeni Hizmet Modeli kapsamında İstanbul ilinde yatılı hizmetin yanı sıra, gündüzlü hizmet veren yalnızca bir ÇOGEM’in (Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi) tanımlanmış olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. İstanbul gibi bir metropolde uzak semtlerdeki çocukların bu merkeze ulaşımının güçlüğü, hatta imkânsızlığı, kolaylıkla tahmin edilebilir. Bunun yanı sıra SHÇEK (2009, s. 167) tarafından 2010-2014 yılları için hazırlanmış stratejik planda ÇOGEM’ler, fiziki altyapısı en zayıf kuruluşlar arasında değerlendirilmiştir. Ayrıca bu merkezlerde istihdam edilen meslek elemanlarının konu üzerinde herhangi bir uzmanlaşmalarının bulunmaması, sayıca yetersiz kalmaları ve hizmetin kalitesinin artırılması için hizmet içi eğitim programlarına yeterli kaynağın ayrılması konuları diğer önemli sorunlar olarak ortaya konulmuştur. Sonuç olarak kuruluş ve personelin sayı ve niteliği, modelin sağlam bir temel üzerine kurulmadığını göstermektedir. Toplum merkezleri ve aile danışma merkezlerinde de nicelik ve nitelik sorununun yaşandığı ve alanda çalışan profesyonellerin bu kuruluşların güçlendirilerek koruyucu-önleyici çalışmalara hız verilmesi konusunda görüş birliği içerisinde olduğu belirtilmelidir (Acar, 2010, s. 125).

Kuruluş sayısı ve niteliği ile ilgili sorunu, çocuk koruma sisteminde yer alan kurum-kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyonun yeterince sağlanamaması izlemektedir. SHÇEK'in çocuk koruma alanındaki ve Yeni Hizmet Modeli kapsamındaki görevlerini Bakanlıklar ile koordineli yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Kurum statüsünde olan SHÇEK'in Bakanlık statüsündeki kurumları koordine etmeye çalışırken güçlük çekmiş olduğu belirtilmelidir. Bu sorun, SHÇEK (2009, s. 169) tarafından yapılan değerlendirmede de dile getirilmiştir. Bu alanda çalışan profesyonellerin deneyimleri bu yetersizliğin özellikle üç temel konu üzerinden açıkça gözlemlenebileceğini göstermektedir. Bunlar (1) gündüzlü ÇOGEM'lere kayıtlı çocukların eğitim ile ilgili sorunlarının çözümünde okulların iş birliği yapma konusundaki isteksizlikleri, (2) madde bağımlılığı ile baş etmeye çalışan çocukların rehabilitasyonunun tedavi kurumlarındaki yetersiz yatak sayısı ve sağlık personeli nedeniyle sağlanamaması, (3) mesleki eğitim alan çocukların işe yerleştirilmesinde yeterli başarının yakalanamaması olarak sıralanabilir. Koordinasyon ve iş birliği sorunlarının çözümü için 2011 yılında SHÇEK kapatılmış, yerine bu kurumun görevlerini yerine getirecek bir Bakanlık (ASPB) kurulmuştur (633 Sayılı KHK, 2011). Dolayısıyla Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 19. maddesine göre; koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar⁵ arasında iş birliği ve eşgüdümü sağlamakla yükümlü kurum ASPB olmuştur (ASPB, 2014a). ASPB'nin kuruluşundan sonra da iş birliği-koordinasyon konusundaki sıkıntıların son bulmadığı belirtilmelidir. Yeni Hizmet Modeli kapsamında çalışan bir profesyonelin, modelin temel problemini birbirine güven, ortak çalışma ve uzlaşma kültürünün olmaması şeklinde tanımlaması ve bunun Türkiye'nin temel problemi olduğunu vurgulaması oldukça çarpıcıdır (Acar, 2010, s. 95). Aynı kuruma bağlı olan toplum merkezleri ile ÇOGEM'ler arasında yeterli iş birliğinin sağlanamamış olması da bu tespiti doğrular niteliktedir (Başpınar, 2007, s. 104). Çalışma alanına egemen bu anlayışın çocuk koruma sisteminde görev alan farklı meslek grubundaki profesyoneller (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim uzmanı, öğretmen vb.) arasındaki disiplinlerarası çalışmayı da güçleştirdiği eklenmelidir. Son olarak koruyucu ve önleyici faaliyetlerin hayata geçirileceği merkezlerin kurulmasında destek ve katkı vereceğini beyan eden belediye, gönüllü kuruluşlar vb. kurumların bu sözü yerine getirmemekle birlikte, kamuoyunda tam tersi bir imaj çizme gayreti içinde oldukları ifade edilmelidir (Güneş ve Kalaycı, 2004, s. 13). Yeni Hizmet Modeli'nin kuruluş aşamasında

5 Çocuk Koruma Kanunu Merkezi Koordinasyonu'nu oluşturan diğer kurumlar Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Türkiye İş Kurumu'dur.

devletin, kamu-özel sektör iş birliği özel vurgusunun hayata geçirilemediği açıkça görülmektedir.

Çocuk ve Aile Merkezli Çalışmaların Eksikliği

Yeni Hizmet Modeli kapsamında çalışan profesyoneller, sunulan hizmetlerin kalıcı sonuçlar yaratamadığını, çocuklar ve ailelerine yönelik sunulan çözümlerin geçici olduğunu saptamışlardır (Acar, 2010, s. 91). “Sokak çalışması” olarak adlandırılan çalışmanın içeriğinin yalnızca çocukların sokaklardan alınarak bir merkeze getirilmesi çerçevesinde kurgulanması ve sonrasında çocuğu ve aileyi merkeze koyan gerçek bir takibin gerçekleştirilememesi, sistemin işlevsizleşmesine yol açmıştır (Acar, 2010, s. 91; Güneş ve Kalaycı, 2004, s. 12).

Bu modelde ÇOGEM’lerin çocuğa ve aileye yönelik çalışmalarının yardım/para dağıtma işlevi ile cezacı uygulamalar arasına sıkıştığı, bu nedenle asıl işlevi olan koruyuculuğu ve önleyiciliği sağlayamadığı söylenebilir. Çocuklarını çalıştırmaya devam eden ailelere kesilen para cezalarının bu merkezler tarafından bildirilmesi, çocukların ÇOGEM’leri kendilerini cezalandıran büyük sistemin parçası olarak algılamalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra çocukların sokak çalışması adı altında sürekli sokaklardan alınarak bu merkezlerde aileleri gelene kadar tutulmaları, özellikle mobil ekiplerde görev alan meslek elemanlarının polis gibi algılanmasına yol açmıştır. Diğer yandan ÇOGEM’lerde görev alan profesyoneller, Açık Kapı Sistemi işleyiş prensibine dayanarak bu mekânları çocukların kendi istekleriyle gelebilecekleri, onları sokağın tehlikelerinden koruyabilecek çekim merkezleri olarak kurgulamaya çalışmışlardır. Ancak, Açık Kapı Sistemi özellikle mülki ve idari amirler tarafından çocukların kuruluşlardan kolayca kaçmalarına neden olan problemli bir uygulama olarak tanımlanmış, bu tip kuruluşlar yerine yüksek güvenlikli kuruluşlar önerilmiştir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2010a, s. 654). Bu bakış açısını çocukların bilgi ve deneyim eksikliği nedeniyle kendileri hakkında doğru kararlar veremeyeceğini savunan paternalist yaklaşıma dayandırmak mümkündür (Franklin, 1993, s. 40). Bu noktada çocuk koruma sistemi içerisinde yüksek güvenlikli kuruluşlar kadar hak temelli, çocuk merkezli ve Açık Kapı Sistemi örneğinde olduğu gibi daha esnek anlayışla yapılandırılan kuruluşlara ihtiyaç duyulduğu da belirtilmelidir. Farklı ihtiyaçlara sahip çocukların gereksinimlerinin karşılanmasında, kuruluş yapılarının çeşitlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yeni Hizmet Modeli kapsamında ÇOGEM’lerde Açık Kapı Sistemi’nin uygulanmasında büyük sıkıntılarla karşılaşıldığı göz önünde bulundurularak, çocuğun iradesini merkeze koyan bir yaklaşımın hayata geçirilmesinin yollarını aramak

açısından, Türkiye’deki çocuk koruma sistemine yeni bir boyut kazandırdığı belirtilmelidir.

Özetle, iki uçta duran “zorlayıcı” (para cezası, çocuk hakkında koruma kararı çıkarılması) ve “gönüllülüğe dayalı” (sosyal kültürel faaliyetlere ve eğitim çalışmalarına katılım, danışmanlık alma vb.) uygulamaların aynı çatı altında (ÇOGEM’lerde) hayata geçirilmeye çalışılmasının bir gerilime yol açtığı sonucuna ulaşılabilir. Model kapsamında çalışan profesyoneller tarafından da sorgulanan bu gerilim, ÇOGEM’lerde aile ve çocuk merkezli koruyucu-önleyici çalışmaların yeterince hayata geçirilememesinin başlıca nedeni olarak ele alınabilir.

İzleme-Değerlendirme Sürecinin Eksikliği

Modelin izleme-değerlendirme araçlarına sahip olmaması ve bu nedenle hizmetin sonuçları hakkında net bir yorum yapmanın olanaklı olmaması, temel problemler arasında tanımlanmalıdır (Acar, 2010, s. 90-6). Bu model kapsamında profesyonellerin yürüttüğü mesleki çalışmaların ve çalışmalara katılan çocuklarla ailelerinin durumunun sistematik bir şekilde değerlendirilemediği görülmüştür. Özellikle sokakta çalıştırılan çocuklar açısından değerlendirildiğinde sistemin çocukların sokaktan alındığı, kuruma getirildiği ve ailelerine teslim edildiği, çok kısa bir süre içerisinde tekrar sokağa çıktığı ve aynı işlemlerin uygulandığı bir kısır döngüye dönüştüğü görülmüştür. ASPB’de 2000 sonrasında Toplam Kalite Yönetimi (TKY) kapsamında izleme-değerlendirme amaçlı çalışmalara ağırlık verildiği söylenebilir. Ancak, İstanbul’da TKY uygulamalarını anlatmak amacıyla gerçekleştirilen eğitim toplantılarında, personelin bu sisteme sıcak bakmadığı hatta oldukça eleştirel yaklaştığı gözlemlenmiştir. Personel, TKY sürecinin Bakanlık tarafından tepeden inme bir şekilde dikte edildiğini, bu alanda emek veren çoğunluğun fikrinin alınmamasından rahatsız olduklarını ifade etmiştir. İzleme-değerlendirme konusundaki eksikliğin kapatılması açısından bir fırsat olarak yorumlanması gereken bu çalışma, personelin direnç göstermesi nedeniyle işleyemez hale gelmiş, maalesef form doldurmanın merkeze konduğu bir evrak işi düzeyinde kalmıştır.

Güçlü Yönleri Öne Çıkarmak, Zayıf Yönlerin Üzerine Gitmek

Yeni Hizmet Modeli’nin, 8 pilot il üzerinden değerlendirildiği kapsamlı raporda, modelde aksayan pek çok yön olduğu ancak, bazı illerde iyi uygulama örneklerinin öne çıktığı ifade edilmiştir. Pilot illerin tümünde eşit derecede ilerleme sağlanmasa da bazı illerin, bazı konularda öne çıktığı görülmekte-

dir. Bu anlamda İstanbul'daki kurumsal yapılanmanın diğer pilot illerin çok önünde olduğu ve alanda uzmanlaşmış meslek elemanı sayısı ile iyi uygulama örnekleri arasında yer alabileceği belirtilmektedir (Acar, 2010, s. 129).

Yazar, bu Model kapsamında İstanbul ilindeki ÇOGEM'lerdeki (kendisinin de bir parçası olduğu) uygulamanın çocuğu merkeze alarak sosyal hizmet üretme konusunda birçok sorunu içerisinde barındırdığını gözlemlemiştir. Ancak, eleştirilen noktaları unutmamak şartıyla, söz konusu çalışmanın çocuk koruma sistemi açısından göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin Yeni Hizmet Modeli çerçevesinde hayata geçirilmiş Ticari Cinsel Sömürüye Maruz Kalan Kız Çocuklarına Yönelik Proje⁶, Türkiye'de kız çocuklarının cinsel istismarı konusunun kurumsal boyutta ele alınmasını sağlamıştır. Tüm aksayan yönlerine karşın⁷, bugün kız çocuklarına yönelik cinsel istismar ve diğer istismar türleriyle ilgili sosyal politikaların hayata geçirilmesinde bu modelin temel oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra tüm eksiklerine karşın, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklara yönelik özelleşmiş sosyal hizmetlerin, çocuklara sunulan hizmetlerin çeşitlenmesine büyük katkı sağladığı da görülmüştür. Nitelik ve nicelik açısından personel eksikliği eleştirisi haklı olmakla birlikte, İstanbul ili özelinde bu alanda çalışan meslek elemanlarının modeli içeriden eleştirerek iyileştirme çabalarının görmezden gelinmemesi gerektiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra hizmetten faydalananların görüşlerinin görünür kılınmasını sağlayacak nitelikli saha araştırmalarının yürütülmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

2010 Sonrası Dönem ve “Hizmet Dönüşümü”: Gündüzlü ÇOGEM'ler Yerine SHM'ler

Görüldüğü üzere ÇOGEM'ler 2000'li yılların başında “Yeni Hizmet Modeli” adı altında kurulmaya başlamış ve 10 yıllık süre içerisinde sayılarında ciddi bir artış yaşanmamıştır. “Hizmet Dönüşümü” şeklinde adlandırılan 2010 sonrası süreçte ise, koruyucu ve önleyici çalışmalara ağırlık verilme-

- 6 Türkiye'de çocukların cinsel istismarı konusunda uzmanlaşmış ilk kuruluş, Küntay ve Erginsoy'un UNICEF'in katkılarıyla 1998 yılında ticari cinsel sömürü mağduru kız çocukları konusunda yaptıkları geniş kapsamlı çalışmanın bir sonucu olarak, 2002 yılında İstanbul'da hayata geçirilmiştir. Çalışma için ayrıca bkz. Küntay, E. ve G. Erginsoy. (2005) İstanbul'da On Sekiz Yaşından Küçük Ticari 'Seks İşçisi' Kız Çocuklar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- 7 Cinsel istismar mağduru kız çocuklarına sunulan sosyal hizmetlerin değerlendirmesi için ayrıca bkz. Akkuş, P. (2014). Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocuklar: Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

si amacıyla, aile danışma merkezleri, toplum merkezleri ve tüm gündüzlü ÇOGEM'lerin işlevleri tek çatı altında birleştirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu merkezler, Sosyal Hizmet Merkezi (SHM) isimli kuruluşlara dönüştürülmeye başlamıştır. Bu dönüşüm süreci 2014 yılında tamamlanmıştır (SHÇEK, 2009; ASPB, 2014b, s. 118).

2015 itibari ile çocuğa yönelik hizmetlerin kuruluş bakımı, evlat edinme, koruyucu aile, kreşte ücretsiz bakım ve aile yanında destek ile sınırlandırıldığı, koruyucu-önleyici ve güçlendirici çalışmaların gerçekleştirildiği gündüzlü kuruluşların tümünün kapatıldığı görülmektedir (ASPB, 2015a). Bu uygulama, Türkiye'de çocukların rehabilite edilmesini gerektirecek durumların önlenmesini sağlayabilecek kurumsal yapılara ağırlık verilmediği, çocukları bir rehabilitasyon sarmalının içerisine çeken yaklaşımın hayata geçirildiği savını desteklemektedir.

Söz konusu hizmet dönüşümü neticesinde çocuk koruma sistemi açısından önemli kuruluşların Sosyal Hizmet Merkezi (SHM), Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM), Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM) şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. ÇOKİM'ler ilk adım istasyonları, ÇODEM'ler ise yatılı ÇOGEM'lerle aynı işleve sahip yapılar olarak değerlendirilebilir. Bu kuruluşların değerlendirmesi ayrı bir yazının konusu olup, burada gündüzlü ÇOGEM'lerin, toplum merkezlerinin ve aile danışma merkezlerinin işlevlerini daha kapsamlı bir şekilde yerine getireceği ifade edilen SHM isimli kuruluşlar ele alınmaya çalışılacaktır.

SHM'ler (1) Başvuru, tespit ve izleme birimi, (2) Uygulama birimi, (3) Eğitim ve danışmanlık birimi (4) Şehit yakınları ve gazilere hizmet birimi olarak adlandırılmış alt birimler üzerinden işlemektedir. Başvuru, tespit ve izleme birimi, bölgelerde alan taraması yaparak bireylerin ve ailelerin ihtiyaçlarının yerinde tespit edilmesi, bölgenin risk haritasının çıkarılması ve risk analizi sonucunda sosyal politika uygulamalarının belirlenmesi görevlerini üstlenmiştir. Uygulama biriminde evlat edindirme, koruyucu aile, gönüllü aile, evde bakım hizmeti (yaşlı ve engellilere yönelik), aile yanında destek, sosyal ve ekonomik destek işlemleri yürütülmekte ve bu işlemler sonuçlanıncaya kadar takip edilmektedir. Eğitim ve danışmanlık biriminde, kadınların bilinç düzeyini artıracak, çocuk ve gençlerin suça sürüklenmelerini, zararlı alışkanlık edinmelerini ve sokakta çalıştırılmalarını engelleyecek, ailelerin veya bireylerin sorun çözme bilgi ve becerilerini artıracak, şiddet ve istismarı önleyecek çalışmalar gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu birimde çocukları sosyal risklerden koruma görevinin öne çıktığı görülmektedir. Şehit yakınları ve gaziler biriminin görevi ise şehit yakınları ve gazilere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek olarak tanımlanmıştır (ASPB, 2013d).

Çocuğa yönelik şiddeti/istismarı fark etme ve önleme ile görevlendirilmiş tek hizmet birimi olan SHM'lerin, ülke genelinde 400'ü aşkın sayıda kurulmasının planlanmasına karşın, henüz birkaç ilde pilot uygulama aşamasında kalması bu alandaki önemli bir boşluğa işaret etmektedir (Hümanist Büro, t.y., s. 5). 2016 Ocak ayı itibariyle İstanbul Anadolu yakasında 6, Avrupa yakasında ise 11 olan SHM sayısının oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir (ASPB, 2016a). SHM'ler için düzenlenen fark etme yükümlülüğünün uygulanmasına yönelik bir mekanizma öngörülmediği ifade edilmelidir. Operasyonel düzeyde, bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak, koordineli bir hizmet sunumunu öngören Merkezi Koordinasyon kararı bulunmasına karşın buna yönelik uygulama yapılmaması önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır (Hümanist Büro, t.y., s. 6).

SHÇEK (2009, s. 85) tarafından 2010-2014 yıllarına yönelik hazırlanmış Stratejik Plan'da kuruluşlarda ortaya çıkan istihdam fazlası personelin SHM'lere kaydırılacağı ifade edilmiştir. Bu yaklaşımın SHM'lerin diğer kuruluşlar tarafından istenmeyen personelin görevlendirildiği mekânlar haline dönüşmesine yol açtığı belirtilmelidir. ÇOGEM'lerde çalışan personelin sayı ve nitelik açısından yetersizliği SHM'lerde de kendisini göstermektedir. İstanbul'daki SHM'lerin işleyişleri göz önünde bulundurularak, başvuru, tespit ve izleme birimi ile uygulama biriminin çalışmalarına ağırlık verildiği, koruyucu-önleyici sosyal hizmet faaliyetlerini gerçekleştirmesi planlanan eğitim ve danışmanlık biriminin çalışmalarının ikinci planda kaldığı belirtilmelidir. SHM'lerde altyapı ve personel eksikliği nedeniyle çocuk ve gençlere yönelik gündüzlü çalışmaların hayata geçirilemediği, personelin ağırlıklı olarak sosyal ve ekonomik destek işlemlerinin yürütüldüğü bürolarda görevlendirildiği görülmektedir. Hizmet Dönüşümü olarak adlandırılan süreç nedeniyle sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik özel bir çalışma gerçekleştirilmediği, bu çocuklarla ilgili sorunun çözümünde çocuk polisinin rolünün artırıldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Yeni Hizmet Modeli çerçevesinde özellikle sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik gerçekleştirilmiş sokak çalışmalarının, ailelerin sosyal-ekonomik-psikolojik durumlarını tespit etmeye yönelik periyodik ev incelemelerinin ve gündüzlü faaliyetlerin, Hizmet Dönüşümü olarak adlandırılmış süreç sonucunda hayata geçirilmediği belirtilmelidir.

Sonuç: “Dönüşüm” Üzerine Düşünmek!

ASPB'nin (2016b) vizyonunda sosyal riskleri önleyici sosyal politikalar geliştiren ve uygulayan bir bakanlık olmayı öne çıkardığı görülmektedir. Onuncu Kalkınma Planı'nda da çocukların okul dışında gerçekleştirebilecekleri serbest zaman etkinliklerinin sınırlı olduğu tespiti yapılmakta, çocuk

koruma sisteminin çocuk mağdur olmadan riski tespit ederek ihtiyaç duyulan destek hizmetlerine ulaşılmamasını sağlayan, koruyucu ve önleyici müdahaleleri içeren bir yapıya kavuşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. 118-119). Planda, koruyucu ve önleyici hizmetlerin hayata geçirilmesi hedefinin ve gençleri destekleyici kuruluşlar olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı gençlik merkezlerinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Türkiye'de gençlik alanında devletin rolünü ele alan makalesinde Kurtaran (2012, s. 137, 162), Türkiye çapında bu merkezlerin sayısal ve niteliksel yetersizliğine değinmekte; Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün ise gençlik çalışmalarına değil, spora odaklı bir kurum olduğuna dikkati çekmektedir. 2016 itibari ile İstanbul ilinde Sultantepe, Maltepe, Avcılar ve Çatalca'da olmak üzere yalnızca 4 gençlik merkezi bulunması, bu merkezlerin koruyucu-önleyici çalışma yapma konusundaki etkinliklerinin ve yeterliliklerinin sorgulanması konusunu bir kez daha akıllara getirmektedir (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2016).

Risk önleme ve toplumu güçlendirme işlevleri yüklenen toplum merkezlerinin, aile danışma merkezlerinin ve ÇOGEM'lerin sayılarının/niteliğinin artırılması gerektiği vurgulanırken, 2010 sonrasında hizmetlerin aynı çatı altında birleştirilmesi adı altında bu kuruluşların işlevlerinin ortadan tamamen kaldırılması, ASPB'nin vizyonuna ve kalkınma planı hedeflerine ters bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Bu çelişki, ASPB bünyesindeki uygulamaların, hizmetlerin kalitesinin artırılması amacıyla, sistematik bir şekilde ve eleştirel bakış açısıyla irdelenmediğini düşündürmektedir. ASPB bünyesinde sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik geçmiş deneyimlerin yok sayılmasının ve bu çocuklar ile ilgili derinlikli çalışma yapılmamasının büyük bir kayıp olduğu düşünülmektedir.

Bugün Türkiye'de, Suriye'den yoğun bir şekilde göç eden aileler ve çocukları ile Doğu ve Güneydoğu illerinde süren operasyonlar nedeniyle büyük kentlere göç edenlerin yoksulluk/yoksunlukları ve bunların doğuracağı sosyal problemler göz önünde bulundurularak, bu merkezlerin tekrar acilen faaliyete geçmesi gerektiği düşünülmektedir. Ciddi ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışan Suriyeli ailelerin çocuklarının düşük ücretlerle hem sokakta hem de atölyelerde çalıştırıldığı, bazılarının ise dilendirildiği görülmektedir. Ancak, Türkiye'deki Suriyeli çocuklara yönelik ASPB tarafından sunulan hizmetlerin refakatsiz çocuklar üzerine yoğunlaştığı, yatılı koruma-bakımla sınırlandırıldığı, gündüzlü hizmetlere ve ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara yer verilmediği görülmektedir (ASPB, 2015b).

Doğu ve Güneydoğu illerinde güvenlik önlemlerinin artırılmasının yanı sıra ASPB, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, üniversitelerle bir-

likte yapılacak projelerin uygulamaya konulacağı, bölgedeki çocuk ve gençler için spor tesisleri, kültür merkezleri hayata geçirileceği, gençlere kendi işlerini ve hayatlarını kurlmaları için uzmanlar tarafından seminerler düzenleneceği belirtilmektedir (Milliyet, 2016). Bölgedeki gençlerin spor ve sanat etkinliklerine katılacakları merkezlerin kurulmasının önemi yadsınmamakla birlikte, yalnızca bölgede değil özellikle İstanbul gibi büyük illerde de bu tarz merkezlerin örgütlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, bu konuda da yapılan proje vurgusu devletin sorumluluklarını devretme eğiliminin göstergesi olarak okunmalıdır.

Çocuk koruma alanındaki kurumsal sorunların altyapının (bina sayısı ve fiziksel şartlar, personel sayısı ve niteliği vb.) iyileştirilmesi ve sistematik izleme-değerlendirme süreci işletilerek ve zayıf yönlerin üzerine gidilerek çözümlenebileceği düşünülmektedir. Ancak, bu durumun gözden kaçırılıyor olması Yeni Hizmet Modeli'nde yaşanmış sorunların, Hizmet Dönüşümü sürecinde de kendisini göstermesine neden olmuştur. Altyapısı düşünülmeden hayata geçirilmeye çalışılan hizmet modelleri görüldüğü üzere başarısızlığa uğramakta, hem çalışanlar hem de hizmetlerden faydalananlar açısından hayal kırıklığı yaratmaktadır. Bu haliyle sistemi bir yap-boza benzetmek mümkün olabilir. Sistemin oturması için yeterli zaman tanınmamakta, uygulamaların işleyişi analitik bakış açısıyla izlenmemektedir. Masa başında bürokratlar tarafından verilen kararların profesyoneller tarafından sorgulanmaksızın uygulanması beklenmektedir. Sistem bu şekilde sürekli değiştirilmekte, çalışanlar ve hizmet alanlar yeni duruma adapte olmaya çalışmakta, çoğu zaman çocuk koruma sistemi içerisinde faaliyet gösteren kuruluşların isimlerini dahi takip etmek güçleşmektedir. Söz konusu işleyiş çocukların her türlü ihmal, istismar ve şiddete açık olmasına neden olmaktadır.

Son Söz

Çocukların ihmal, istismar ve şiddetten korunması için alınması gereken tedbirlerin hayata geçirilmesinde devletin benimsediği rol belirleyici olmaktadır. Devletin sosyal risk altındaki çocuklar konusundaki sorumluluklarını devretmemesi ve koruyucu-önleyici çalışmalara ağırlık vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle yoksulluğu ortadan kaldıracak ve sosyal adaleti sağlayacak politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra çocukların ve ailelerin yaşadıkları semtlerin yakınında, gündüz vakit geçirebilecekleri, istedikleri zaman ulaşabilecekleri, gerektiğinde danışmanlık ve (ekonomik-sosyal-psikolojik) destekler alabilecekleri merkezlere (toplum merkezi, aile danışma merkezi, ÇOGEM örneğinde olduğu gibi) ulaşabilmeleri onların en doğal haklarıdır. Çocuklara sunulan hizmetlerde kalite

ve istikrar sağlanabilmesi için bu tarz merkezlerin kesinlikle proje mantığından uzak, devletin sorumluluğunda bir kamu hizmeti olarak sunulması gerekmektedir. Hizmetlerin altyapısının sağlam bir şekilde kurgulanması ve çalışmaların sürekli izlenerek değerlendirilmesinin hayati önem taşıdığı unutulmamalıdır.



* Pınar Akkuş

İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
Türkiye
pinarakkus@arel.edu.tr

Kaynakça

- Acar, H. (2010). *Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modelinin ve il eylem planlarının değerlendirilmesi raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Acar, H. (2012). *T.C. Kalkınma Bakanlığı X. beş yıllık kalkınma planı çocuk özel ihtisas komisyonu-ön rapor*. T.C. Kalkınma Bakanlığı web sitesinden 06 Aralık 2015 tarihinde erişildi: <http://www.onuncuplan.gov.tr/cg15/Belgeler/%C3%87ocuk%20%C3%87G-%20%C3%96n%20rapor%20ve%20alt%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma%20gruplar%C4%B1%20raporlar%-C4%B1/%C3%96n%20rapor-%C3%A7ocuk%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma%20grubu.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü istatistikler (Aralık 2012)*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 01 Kasım 2015 tarihinde erişildi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/aralik.pdf>
- Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013a). *Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2012 yılı faaliyet raporu*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 01 Kasım 2015 tarihinde erişildi: http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/542935d5369dc32358ee2a8a/aspbakanlik_faaliyetraporu_2012_3.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013b). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü istatistikler (Aralık 2013)*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 01 Kasım 2015 tarihinde erişildi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/2013%20Aral%C4%B1k.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013c). *2013 yılı faaliyet raporu*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 31 Ekim 2015 tarihinde erişildi: http://sgb.aile.gov.tr/data/5434f307369dc31d48e42dc5/2013_idare_faaliyet_raporu.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013d). *Sosyal hizmet merkezleri yönetmeliği*. Resmi Gazete Tarihi: 09.02.2013, Sayısı: 28554. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 23 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/shm/sosyal-hizmet-merkezleri>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014a). *Çocuk Koruma Kanunu merkezi koordinasyonu*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 29 Ekim 2015 tarihinde erişildi: <http://cocukkoruma.aile.gov.tr/kurumlar>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014b). *2014 yılı faaliyet raporu*. Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı web sitesinden 31 Ekim 2015 tarihinde erişildi: <http://sgb.aile.gov.tr/data/54f-1fc41369dc5920c515f67/aspb-faaliyetraporu2014.pdf>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015a). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistikler (Mayıs 2015)*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 01 Kasım 2015 tarihinde erişildi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/May%C4%B1s.pdf>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015b). *Refakatsiz çocuklar yönergesi*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 07 Şubat 2016 tarihinde erişildi: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5639efb8369dc5844ccfa126/refakatsiz%20%C3%A7ocuk%20y%C3%B6nergesi.pdf>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016a). *Sosyal hizmet merkezlerimiz*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 05 Şubat 2016 tarihinde erişildi: <http://istanbul.aile.gov.tr/iletisim/sosyal-hizmet-merkezlerimiz>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016b). *Vizyonumuz*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 29 Ocak 2016 tarihinde erişildi: <http://www.aile.gov.tr/hakkimizda/vizyonumuz>

Başbakanlık. (2005). *2005/5 Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara hizmet modeline dair genelge*. Resmi Gazete Tarihi: 25.03.2005, Sayısı: 25766. Resmi Gazete web sitesinden 23 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050325-8.htm>

Başpınar, Ö. (2007). *Sokak çocuğu olgusu ve Türkiye'de uygulanan hizmet modeli*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi*. Türkiye Barolar Birliği web sitesinden 02 Ocak 2016 tarihinde erişildi: http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf

Bourdieu, P. (2015). Devlet elini çekince. P. Bourdieu vd. (Yay. Haz.). *Dünyanın sefaleti* içinde (ss. 307-317). Ankara: Heretik Yayınları.

Franklin, B. (1993). Çocukların politik hakları. B. Franklin (Yay. Haz.). *Çocuk hakları* içinde (ss. 36-67). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Güneş, S. ve Kalaycı, A. (2004). *Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar tespitler ve çözüm önerileri*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinden 29 Ocak 2016 tarihinde erişildi: <http://int.search.myway.com/search/GGmain.jhtml?searchfor=kalayc%C4%B1%2C+Sokakta+ya%C5%9Fayan%2F%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan+%C3%A7ocuklar+tespitler+ve+%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm+%C3%B6nerileri&n=782a3124&p2=%5EBYE%5Echryyy%5ETTA-B02%5Etr&ptb=3D3EE487-8894-4D72-9F38-8DEF4D8788D9&qss=&ss=sub&st=tab&tpr=sbt&ts=1472195564744>

Hümanist Büro. (tarih yok). *Türkiye'de çocuk koruma ve önleme sistemleri haritası*. Türkiye'de Çocuk Koruma ve Önleme Sistemleri Haritası web sitesinden 29 Ekim 2016 tarihinde erişildi: <http://www.cocukkorumarharitasi.info/dosyadepo/kitap.pdf>

İnal, K. (2014). *Çocuk ve demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İstanbul Valiliği. (2000). *Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların korunması suretiyle kamu esenliğinin sağlanması ile ilgili güvenlik kararı*. Resmi Gazete Tarihi: 19.08.2000, Sayısı: 24145. Resmi Gazete web sitesinden 23 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/08/20000819.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/08/20000819.htm>

İstanbul Valiliği İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü. (2002). *Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların korunması projesi*. İstanbul: İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü.

Kurtaran, Y. (2012). Türkiye'de gençlik alanında devletin rolü. N. Yentürk, Y. Kurtaran ve G.

Nemutlu (Yay. Haz.). *Türkiye'de gençlik çalışması ve politikaları* (2.bs.) içinde (ss. 129-165). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Milliyet. (2016). *Terörle mücadelede yeni önlemler*. Milliyet web sitesinden 07 Şubat 2016 tarihinde erişildi: <http://www.milliyet.com.tr/terorle-mucadelede-yeni-onlemler-gun-dem-2177444/>

Nemutlu, G. ve Kurtaran, Y. (2012). Gençlik çalışmaları temelinde gençlik politikaları önerileri. N. Yentürk, Y. Kurtaran ve G. Nemutlu (Yay. Haz.). *Türkiye'de gençlik çalışması ve politikaları* (2. bs.) içinde (ss. 23-45). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2000). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı toplum merkezleri yönetmeliği*. Resmi Gazete Tarihi: 11.07.2000, Sayısı: 24106. Resmi Gazete web sitesinden 23 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/07/20000711.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/07/20000711.htm>

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2001). *Çocuk ve gençlik merkezleri yönetmeliği*. Resmî Gazete Tarihi: 30.09.2001, Sayısı: 24539. Resmi Gazete web sitesinden 23 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010930.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010930.htm>

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2009). *Stratejik plan 2010-2014*. Ankara: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirme Kurumu. (2010a). *2009 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirme Kurumu Genel Müdürlüğü.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirme Kurumu. (2010b). *2010 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirme Kurumu Genel Müdürlüğü.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2016). *Gençlik merkezleri*. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı web sitesinden 02 Mart 2016 tarihinde erişildi: <http://genclikmerkezi.gsb.gov.tr/Site/Genclik-merkezi.aspx>

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018) 2015 yılı programı*. T.C. Kalkınma Bakanlığı web sitesinden 06 Aralık 2015 tarihinde erişildi: http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_program%C4%B1_15_12_2014.pdf

TBMM Araştırma Komisyonu. (2005). *Çocukları sokağa düşüren nedenlerle sokak çocuklarının sorunlarının araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/111, 160, 180) esas numaralı meclis araştırma komisyonu raporu (S. Sayısı: 829)*. Türkiye Büyük Millet Meclisi web sitesinden 06 Aralık 2015 tarihinde erişildi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss829.pdf>

TBMM Meclis Araştırması Komisyonu. (2008). *Uyuşturucu başta olmak üzere madde bağımlılığı ve kaçakçılığı sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu (S. Sayısı 323)*. Türkiye Büyük Millet Meclisi web sitesinden 20 Aralık 2015 tarihinde erişildi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss323.pdf>

TBMM Araştırma Komisyonu. (2010a). *Kayıp çocuklar başta olmak üzere çocukların mağdur olduğu sorunların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu (S. Sayısı: 589)*. Türkiye Büyük Millet Meclisi web sitesinden 20 Aralık 2015 tarihinde erişildi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss589.pdf>

TBMM Meclis Araştırması Komisyonu. (2010b). *Türkiye'de 2006-2010 yılları arası kayıp çocuk sorunu ve ilgili risk faktörlerinin incelenmesi-saha araştırması*. Sektörlerarası Çocuk Kurulu web sitesinden 07 Aralık 2015 tarihinde erişildi: <http://www.sck.gov.tr/Tbmm/T%C3%BCrkiye%20de%202006-2010%20Y%C4%B1llar%C4%B1%20Ara%C4%B1%20Kay-%>

C4%B1p%20C3%87ocuk%20Sorunu%20ve%20C4%B0lgili%20Risk%20Fakt%C3%B6-
lerinin%20C4%B0ncelenmesi%20-%20Saha%20Ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1.pdf
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Resmi Gazete Tarihi: 09.11.1982, Sayısı:17863 (Mükerrer). T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi web sitesinden 08 aralık 2015 tarihinde erişildi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname. (2011). Resmi Gazete Tarihi: 08.06.2011, Sayısı: 27958 (Mükerrer).T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi web sitesinden 08 aralık 2015 tarihinde erişildi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf>